

A man in a grey t-shirt and dark pants is walking away from the camera through a field of pumpkins. The pumpkins are orange and some are still on the vines. The background shows a hilly landscape with green vegetation under a cloudy sky. The title 'EL BROGIT' is written in large, white, stylized letters at the top, with a white outline of a mountain range above it. Below the title, 'DEL MONTSERRAT' is written in smaller, white, sans-serif letters.

EL BROGIT

DEL MONTSERRAT

NOVEMBRE | **2024** | REVISTA DEL COL·LECTIU EL BROGIT
CENTRE D'ESTUDIS DE CASTELLBELL I EL VILAR

REPORTATGE | LA PAGESIA DE L'ENTORN DE MONTSERRAT

NÚM.
495

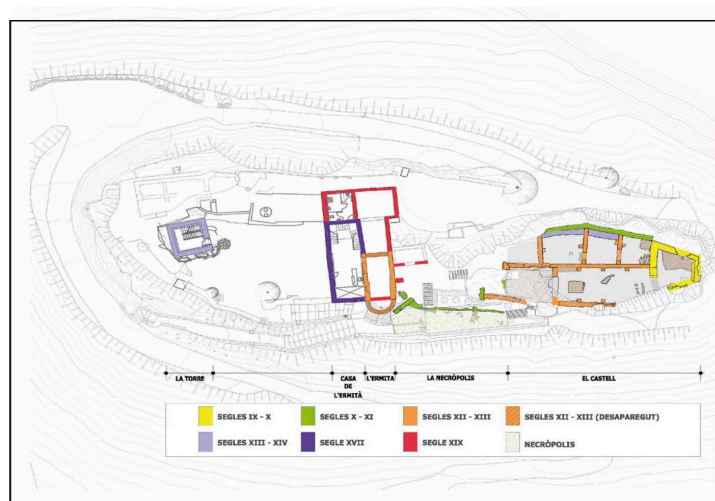
CONJUNT MONUMENTAL DE CASTELLET

Sant Vicenç de Castellet

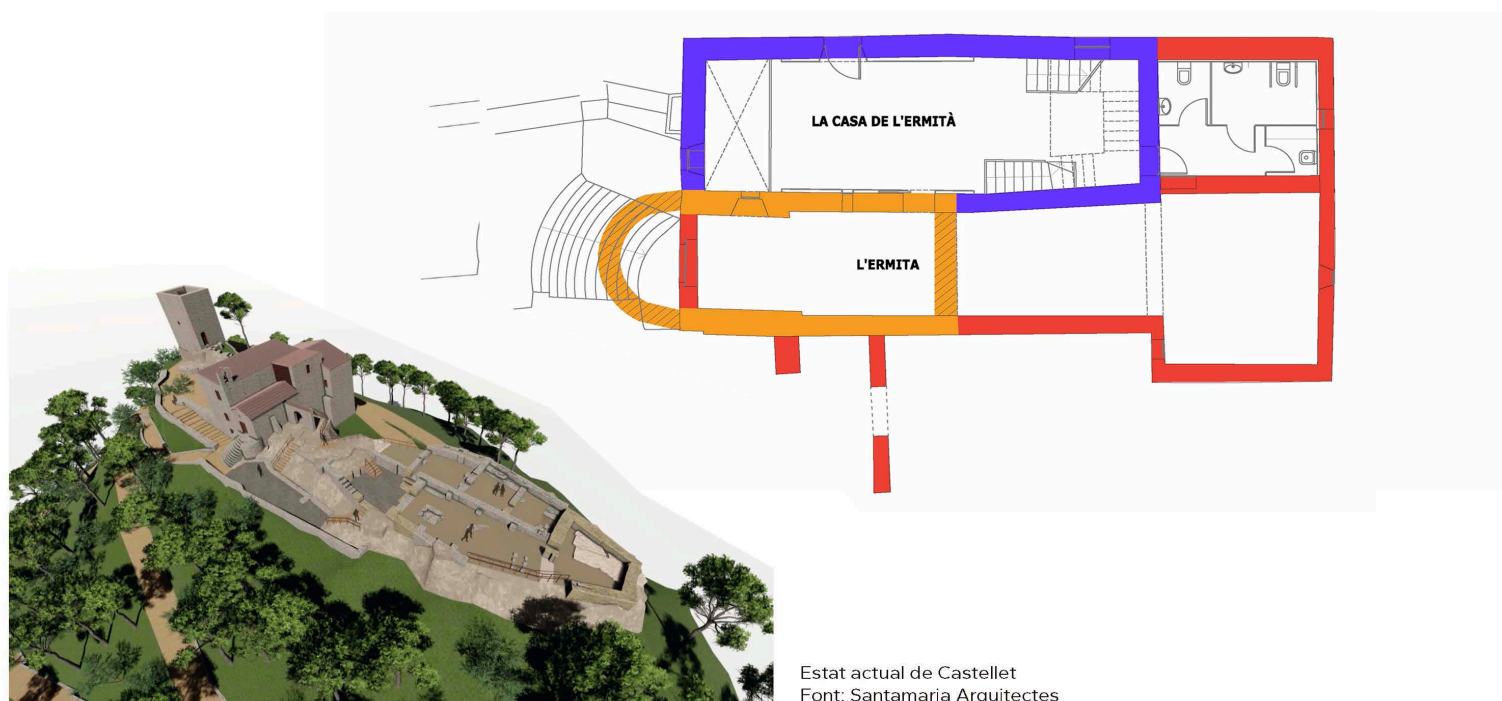
Pere Santamaria
Arquitecte

El conjunt monumental actual de Castellet, a Sant Vicenç de Castellet, està format per l'ermita, la casa de l'ermità, la torre quadrada i les restes de l'antic Castell. Són construccions agrupades al cim d'un turó de forma allargada, amb una base de roques sedimentàries de calcita i argila, les anomenades margues.

A la zona central del cim hi trobem el conjunt de construccions que configuren el Santuari de Nostra Senyora de Castellet: l'ermita i la casa de l'ermità, dues construccions adossades, construïdes en èpoques diferents, comunicades interiorment a nivell del soterrani i planta baixa.

Construccions al cim de Castellet amb cronologia

Estat actual de Castellet
Font: Santamaria Arquitectes

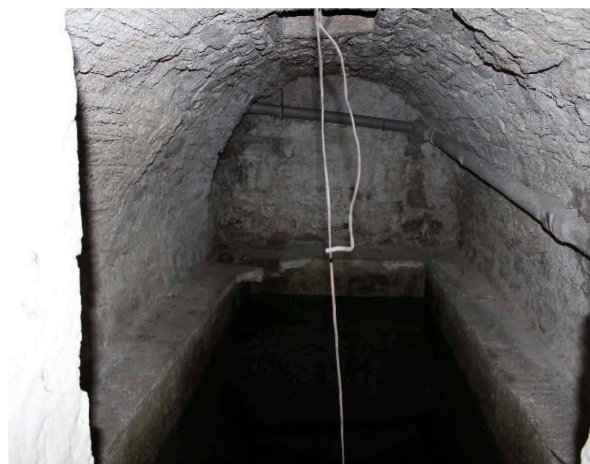
Projecte de consolidació de l'ermita, casa de l'ermita, torre i restes arqueològiques de Castellet.
Projecte: Santamaria Arquitectes

Com a resultat d'una ampliació important que es va fer al 1884, el presbiteri presenta una alçada i amplada majors. La porta d'entrada al temple se situa a llevant, on originalment es trobava la capçalera romànica. Es poden observar els arrencaments de l'antic absis a la part baixa de l'escalinata circular que permet accedir a la porta.

Sota la nau de l'ermita, es van trobar indicis d'una construcció anterior, que alguns autors han interpretat com una primitiva església d'època preromànica. Altres hi troben diferent explicació, com a resultat, per exemple de les excavacions realitzades per Arqueòlegs.cat, que no van recollir evidències concloents que indiquessin la presència d'un edifici preexistent a l'església romànica i ho van relacionar amb una possible cisterna del castell.

L'ermita és un edifici de planta rectangular allargada, format per soterrani i planta baixa, amb parets de càrrega de pedra de gruixos variables. Al soterrani trobem un espai rectangular de dos trams cobert amb volta de canó de pedra que s'utilitza actualment com a cisterna.

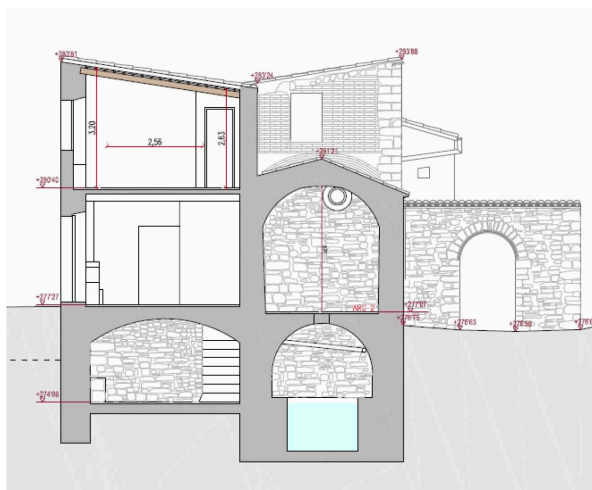
La planta baixa està formada per una nau central, estreta i allargada, i un absis rectangular de més alçada on se situa l'altar. L'ermita es cobreix amb volta de canó de pedra, el tram original, i amb volta de canó ceràmica, el tram que es va allargar. L'absis és rectangular i cobert amb volta de ceràmica.

Cisterna del Castell
Font: Santamaria arquitectes

L'ermita i la casa de l'ermità
Font: Santamaria Arquitectes

Secció de la Casa de l'ermità i de l'ermita

HISTÒRIA del Castell de Castellet

Torre actual restaurada i amb la possibilitat de pujar fins dalt.
Font: Santamaria Arquitectes

La imatge de la Mare de Déu, que ja era venerada a la capella abans de la invasió dels sarraïns, va ser amagada pels feligresos al mas de les Vives, situat als peus del turó del castell, per evitar que fos profanada. Durant els treballs de reconstrucció del castell es va trobar una gran llosa de pedra que tapava l'entrada a una mena de cova. Es tractava de la boca d'una cisterna, dins la qual van trobar amagada la imatge de la Mare de Déu. Així doncs, la tradició situa el punt on es va localitzar la imatge, que històricament es va venerar a l'ermita de Castellet, en la cisterna de sota la capella.

La casa de l'ermità va ser edificada per Pau Amat entre 1649 i 1650. Es tracta d'un edifici rectangular adossat a l'església.

La Torre quadrada està ubicada a la zona sud. De 10m. d'alçada, és datada entre finals del s.XIII i inicis del XIV, i segurament va substituir la torre de la primitiva fortificació. Amb les restes de muralla, és l'únic que es conserva del conjunt medieval del Castell de Castellet, que té té consideració de Bé Cultural d'Interès Nacional en virtut del Decret de 22 d'abril de 1949 sobre la protecció de castells.

En les obres de rehabilitació del conjunt monumental, es va enderrocar el sostre existent en la coberta de la torre i es va col·locar una escala metàl·lica a l'interior per poder accedir a la part més alta i aconseguir unes vistes sobre Sant Vicenç de Castellet i Montserrat.

La construcció del Castell de Castellet se situaria a finals del segle IX, durant la fortificació de la frontera situada al llarg del riu Llobregat, altrament dita Marca del Llobregat, portada a terme a partir de Guifré el Pelós i els seus fills. No es tenen referències documentals sobre aquests primers temps i per tant és difícil de determinar les circumstàncies de la fundació del castell de Castellet i del seu terme. Se sap que els Comtes de Barcelona fixaven la frontera amb el món musulmà i organitzaven la repoblació dels nous territoris a partir de la construcció de diferents castells. Un cop conquerides les terres d'Osona i el Bages als sarraïns, van consolidar el seu domini amb la creació de diferents comtats: el de Manresa —esmentat per primer cop el 908—, Castellbell, Vacarisses, castell de Sacama d'Olesa o el de Castellet.

Existeix un buit documental fins a començaments del s. X, quan es coneix una butlla del papa Silvestre II al bisbe Sala d'Urgell, a qui donà el privilegi d'immunitat a l'església d'Urgell. En aquest document, es confirmen totes les seves possessions i es ratifica la concessió del castell i del terme de Castellet de Bages, sota Manresa, al bisbat de la Seu d'Urgell.

Aquesta possessió es veu referendada gairebé un segle després, el 1099, en la butlla del Papa Urbà II al Bisbe Ot d'Urgell i en la que se'l cita com a propietari de Castellet. En la mateixa butlla, s'indica però que la jurisdicció parroquial era del bisbe d'Osona. Sembla clar que, al llarg del segle XI, el senyor eminent del castell de Castellet era el bisbe d'Urgell.

Recreació virtual de la zona del castell original.
Font: Santamaria Arquitectes

Tot i així, la possessió de la castlania estava vinculada amb el castell de Gallifa. Per castlania s'entén el conjunt de béns o drets que havien de permetre el sosteniment del castlà i de la seva guarnició, encarregats de la guarda, defensa i govern de les possessions.

Les vicissituds per les que van passar els amos i estadants del castell, així com les seves reformes i ampliacions, es troben referenciats en diferents documents al llarg de la història.

Gairebé un segle després, el 29 de desembre de 1179, el Bisbe Arnau de Preixens va vendre el castell de Castellet al Compte de Barcelona, el rei Alfons I de Catalunya i Aragó, anomenat el Cast. Aquest l'infeudà a la família anomenada Castellet, això vol dir que els cediren tot el feu o possessió com a vassalls seus.

Dels Castellet se sap que, entre el 1277-78, sent Guillem de Castellet senyor del Castell, pateixen l'atac del seu gendre, Umbert de Rocafort, senyor del castell de Castellbell i castlà de Mura, casat amb Sibilla de Castellet. Umbert passà a ser nou senyor de Castellet quan va matar al seu sogre durant l'atac. És en aquesta contesa que va patir el castell la primera destrucció. A la mort d'Umbert, Sibilla va quedar davant la gestió del senyoriu. La seva situació econòmica la va obligar a anar venent possessions com els masos Vives i Serrahima al noble A. Grevalosa de Manresa, o el mas Villalonga a Romeu Ricolf, de la nissaga de prohoms manresans.

La família Castellet serà propietària del castell fins que Ramon de Cirera, casat amb Blanca de Rocafort, filla de Sibilla, adquirí el dret alodial que tenia el rei Pere II sobre la propietat el 1343. D'aquesta manera, adquirien el domini complet, absolut i lliure sobre les seves propietats i no restaven sotmesos a cap altre senyor. Però el 1350, va vendre el castell i les seves propietats que en restaven als De Camp, uns rics comerciants i mercaders de Manresa.

Estat actual de les excavacions antic Castell.
Font: Arqueòlegs.cat

Detall de la inhumació en la zona de la necròpolis.
Font: arqueòlegs.cat

El 1360, Guillem de Camp, ho ven a Joan Sagalers qui ho passa a la seva filla Constança, esposa de Guillem de Tagamanent, castlà de l'estratègic castell fronterer de Tagamanent, entre entre el comtat d'Osona i el comtat de Barcelona. Al 1412, al morir sense fills, el castell passa a mans d'Antoni Guillem de Montanyans, castlà del Castell Palau de Terrassa. El seu rebesnét, Jaume d'Horta i Montanyans, el vendrà a Onofre de Cardona el 1552.

Recreació de l'estat original del Castell.
Font: Arqueòlegs.cat

Entre el s. XIII i XIV, la torre original es va ensorrar i es va reconstruir. No s'han trobat explicitades les causes i hi ha diverses hipòtesis: el conflicte bèl·lic entre els Castellet i els Rocafort, un terratrèmol o la caiguda de part del perímetre del turó. Segons Sarrat i Arbós, és molt possible que la torre fos construïda a finals del s. XIII i, als voltants del 1352, seria reconstruït en bona part, per tornar a ésser destruït durant la guerra civil, entre 1462 i 1572.

Els Cardona van posseir el senyoriu de Castellet durant gairebé cent anys i, pel matrimoni de Teresa Cardona i Pau Amat, passà a la família Amat, rics comerciants de Terrassa. Aquests la mantingueren fins al s. XIX, quan s'aboliren les dependències senyoriales. El castell es trobava en estat lamentable i Pau Amat va invertir importants sumes en obres.

Josep Amat de Boixadors, fill de Pau Amat i d'Eulàlia de Boixadors, va patir les conseqüències de la crisi econòmica posterior a la guerra dels Segadors. Les famílies que obtenien els ingressos de les rendes fixes —censals— cada cop tenien més dificultats per cobrar-les i moltes es van arruïnar, com els Amat. Finalment, van traspasar la propietat a l'Hospital de la Santa Creu i aquest al Bisbat de Vic, quan ja estava en estat de ruïna.

Il·lustració del conjunt monumental
Font: Arxiu Miquel Vila

El fet que el conjunt monumental estigui assentat dalt d'un turó on hi ha roques amb barreja d'arenisques calcàries i argiles margoses ha provocat desprendiments dels blocs de pedra al llarg de la seva història. Aquests moviments del terreny haurien provocat grans desperfectes a les construccions i, possiblement, l'esfondrament parcial del castell.

En la dècada del 1990 es porten a terme els primers treballs de consolidació de la torre i del substrat margós del terreny. Les darreres obres de restauració del conjunt arquitectònic van iniciar-se ja el setembre de 2001. La propietat era del Bisbat de Vic, però en va fer cessió al municipi davant la impossibilitat d'assumir el cost econòmic de l'obra, que va entomar l'Ajuntament de Sant Vicenç de Castellet, amb la col·laboració de la Generalitat i la Diputació de Barcelona.

En la primera fase de l'actuació d'aquell mateix any, l'objectiu va ser el sanejament dels talussos, ja que la base de Castellet està formada per grans roques on s'havien observat esquerdes que feien perillar l'estructura del turó i de tot el conjunt arquitectònic. Es van detectar llavors greus deficiències estructurals a l'ermita i se'n va fer una primera restauració que va finalitzar al 2003. Però l'actuació més important sobre el conjunt arquitectònic es va dur a terme entre el 2017 i el 2021, quan es reforçaren els talussos i es va fer la rehabilitació integral de l'ermita i casa de l'ermità, quedant pendent la consolidació de les restes arqueològiques de l'antic castell.

LA Capella i el Santuari Marià

A l'edat mitjana, amb uns senyors feudals amb profundes creences cristianes, hi havia el costum d'edificar, dins o junt el castell, una capella per complir amb les seves obligacions religioses. El Castell de Castellet no en seria pas una excepció. Aquesta capella passaria, més endavant, a ser santuari marià i a rebre feligresos.

Les primeres referències documentals a l'existència d'una capella al turó del castell són de començaments del s. XIII i es parla del que podria ser una capella castellera. La transformació de la capella del castell en santuari marià es podria haver produït ja al segle XIV. El pas del senyoriu de Castellet a mans de la família De Camps van marcar la desaparició de les funcions de residència senyorial que fins llavors tenia el castell. El 1352 Guillem de Camps porta a terme la reforma de l'església per a ser oberta al culte públic i també realitza reformes al castell.

La devoció per la Verge del santuari del castell creix a la comarca amb el pas del temps i ja hi ha documents que en parlen el 1791. També es coneix que, al segle XIX, hi havia una continuada estada d'ermitans a Castellet que en tenien cura.

Hi ha un període que s'acaba el 1870 en el qual Castellet va estar integrat en la parròquia de Castellbell i no és fins a finals del s. XIX, cap al 1884, que no es coneix que l'Església de Castellet tenia un capellà que vetllava pel conjunt, Ignasi Parramon, qui va promoure importants obres d'ampliació de l'església.

Imatge romànica de la Verge
Font documental: Miquel Vila

Imatge moderna de la Verge
Font documental: Miquel Vila

Abans de la Guerra Civil del 1936, el santuari, amb l'ermita i la casa de l'ermità gaudien de gran reconeixement en els pobles veïns de Castellgalí, Castellbell, Rellinars i Marganell i a la resta del Pla de Bages, en general. La població de Manresa era molt devota de la Verge de Castellet. Segons figura en una carta datada el 3 de març de 1784, els ermitans solien anar a captar almoines de porta en porta els dimecres a Manresa.

Acabada la guerra civil, el 1942, es restablí el culte però la fama i la peregrinació de fidels al santuari ja no tornaria a ser com abans. El seu radi d'influència de devots es reduí als pobles de l'entorn. Tot i així, es va establir la processó del culte a la Verge: els feligresos arribaven al peu de la muntanya i un cop concentrats, pujaven a l'ermita tot resant el rosari.

BIBLIOGRAFIA

- VILA CARABASA, JOSEP M. *Estudi històric i constructiu del Castell de Sant Vicenç de Castellet*. Bages, 2015.
- SANTAMARIA ARQUITECTES. Pla director del conjunt monumental del castellet, a Sant Vicenç de Castellet. 2016.
- TRULLÀS LEDESMA, OSCAR. Informe de la intervenció arqueològica a la torre i casa de l'ermità del Castellet. 2018.
- SEDANO CARETA, JUDITH. Informe 2a fase de intervenció arqueològica del pla director de Castellet. 2018.
- TRULLÀS LEDESMA, OSCAR. Informe de la intervenció arqueològica al Castellet. Fase 4. 2020.
- ROSSELL, R. BENET, A. *Santa Maria de Castellet*. Catalunya Romànica. El Bages. vol. XI. Fundació Enciclopèdia Catalana. Barcelona, 1984.
- *Castell de Castellet, Sant Vicenç de Castellet*. Gran Enciclopèdia Catalana. Vol. 20. Grup Enciclopèdia Catalana. Barcelona.
- *Un recorregut per Sant Vicenç de Castellet*. Ajuntament de Sant Vicenç de Castellet. 2002.
- VALDENEBRO MANRIQUE, R. *Els Andreu, prohoms de la ciutat de Manresa*. Revista *Dovella* núm. 122, pp. 5-12. Manresa, 2017.
- BADOSA I COLL, ELISA. *La Barcelona del barroc a través d'una família de comerciants: Els Amat*. Fundació Noguera. *Estudis*, 64. Barcelona, 2012. <https://www.fundacionoguera.com/wp-content/uploads/E64-Llibre.pdf>
- *Castell de Castellet*. Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya. Generalitat de Catalunya. <https://invarquit.cultura.gencat.cat/card/1744>
- CORTÉS ELÍ, M. del A. Inventari Patrimoni Cultural de Sant Vicenç de Castellet. Memòria tècnica. Xarxa de Municipis. Diputació de Barcelona. 2004. <https://patrimonicultural.diba.cat/sites/default/files/mapes/grups/adjunts/08038.pdf>
- *Santa Maria de Castellet*. *Sant Vicenç de Castellet*. Mapes de Patrimoni Cultural. Diputació de Barcelona. <https://patrimonicultural.diba.cat/element/santa-maria-de-castellet>
- *Castell de Castellet*. *Sant Vicenç de Castellet*. Mapes de Patrimoni Cultural. Diputació de Barcelona. <https://patrimonicultural.diba.cat/index.php/element/castell-de-castellet-Castell-de-Castellet>. Vikipèdia.
- [https://ca.wikipedia.org/wiki/Castell_de_Castellet_\(Sant_Vicenç_de_Castellet\)](https://ca.wikipedia.org/wiki/Castell_de_Castellet_(Sant_Vicenç_de_Castellet))
- *El carrer de Guillem de Muntanyans*. *Records de Terrassa*. *Recull de vivències i records de la ciutat de Terrassa*. <https://records-deterrassa.wordpress.com/tag/riera-del-palau/>
- PLADEVALL FONT, A. *Santamaria de Tagamanent i els seus rectors*. Asociación española de profesores de liturgia. <http://www.tudominioweb.es/Montseny/wp-content/uploads/2017/07/463.pdf>
- SUADES MARIGOT, JORDI. L'ermita de Nostra Senyora de Castellet. 2018.
- SANTAMARIA ARQUITECTES, SLP. Fons documental professional